

BOLUM 21

EĞİTİM PSİKOLOJİSİ
EDUCATIONAL PSYCHOLOGY

**ÇOCUKLARIN SAĞLIKLI KİŞİLİK GELİŞTİRMELERİNDE AHLAKİ VE İNSANİ
DEĞERLER EĞİTİMİNİN ÖNEMİ**
THE IMPORTANCE OF ETHICAL AND HUMANITY VALUES EDUCATION IN HEALTHY
PERSONALITY DEVELOPMENT OF CHILDREN

Yrd. Doç. Dr. KASIM TATLILIOĞLU

Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölüm Başkanı

kasimtatlili@hotmail.com

ÖZET

21. y.y.'da kitle iletişim araçlarının hızla gelişmesi neticesinde dünyamız küçük bir köy haline dönüşmüştür. Küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak bireylerin başta değer algısı olmak üzere onların duyuşsal, düşünsel, davranışsal, sosyal, psikolojik ve kişilik olarak gelişimleri etkilenmiş ve değişmiştir. Öz-değerlerinden gittikçe uzaklaşan bireylerin sayısının günümüzde hızla artması, milli bünyemizi, sosyal dokumuzu ve geleceğimizi tehdit eder bir hale gelmiştir. Bu konuda başta ebeveynler olmak üzere, eğitim kurumlarına, akademisyenlere, sivil toplum kuruluşlarına ve toplumda model olan herkese büyük sorumluluklar düşmektedir.

Bu bildirin amacı, çocukların sağlıklı kişilik geliştirmelerinde onlara verilen ahlaki ve insani değerlerin ve eğitim uygulamalarının onları tutum ve davranışlarına etkisi incelenerek, bu alanda yapılmış olan kuramsal ve deneysel araştırmalardan hareketle özgün bir kuramsal görüş ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kişilik, gelişim, ahlak eğitimi, insani değerler, vicdan

ABSTRACT

in 21. Century, as a result of the rapid development of mass media our world has turned into a small village. As a natural result of globalization, this developments have influenced particularly individuals' emotional, intellectual, behavioral, social, psychological and personality including the perception of the value of them. The rapid increase in the number of individuals moving increasingly away from their self-values has become to threaten our national structure and the social texture. At this regard, great responsibilities are given to mainly parents, educational institutions, we academics, NGOs and ali those who are models in the community.

The aim of this paper is to reveal the influence of moral, humane and conscientious values and educational practices on children's attitudes and behaviors in their healthy personality development and to state an original theoretical view by examining the theoretical and experimental research made in this area.

Key words: Personality, development, moral education, humanity values, conscientious.

Problem Durumu

Bireyin ruhsal yaşantıları ve davranışları ile ilgilenen araştırmacıların insan gelişiminde değerleri göz ardı etmesi düşünülemez. Modern psikoloji her ne kadar değer konusuna yakın zamana kadar ilgisiz kalsa da günümüzde artık değer kavramıyla ilgilenmeye başlamıştır. Bir çok ruhsal sorunun kaynağı ahlaki sorunlar olduğuna göre, psikoloji bilimini artık ahlaki değerlerden

soyutlayanlayız. Günümüzde meydana gelen hızlı değişimler, bireylerin fiziksel, bilişsel, dil, psikolojik, sosyal, duygusal ve ahlak gelişimlerini değişik şekillerde etkilemektedir. Değişen koşullara göre de bireylerin değer algısı değişmektedir. Değer birey ve toplum açısından vazgeçilmez bir süreçtir. Bireylerin öncelikle içinde yaşadığı toplumla bütünleşmesi ve sosyalleşmesi ancak eğitim yoluyla kazandırılan değerlerle mümkün olabilmektedir.

Bireyde küçük yaştan itibaren oluşan değer algısı onun hayatına yön vermekte ve tüm yaşamı boyunca etkisini göstermektedir. Küreselleşen dünyada yok olmaya yüz tutmuş ahlaki, insani ve vicdani değerlerin küçük yaştan itibaren çocuklarımıza kazandırılması geleceğimiz açısından büyük bir önem taşımaktadır. Dünyanın her tarafında, öğrencilerin şiddete uğrama oranları giderek yükselmekte, öğrencilerin birbirlerine ve etrafındaki diğer bireylere, karşı saygılarının da azaldığı görülmektedir (Tillman, 2000;akt: Yaşaroğlu, 2011).

Bu çalışmada, "çocukların sağlıklı kişilik geliştirmelerinde onlara verilen değerler eğitimin bireylerin duygu, düşünce, davranış ve kişilik gelişimi üzerindeki etkileri nelerdir?" Sorusu ele alınmıştır.

Amaç

1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, yüksek karakterli ve ahlak sahibi bireylerin yetiştirilmesi, Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarındanındır. Bu çalışmada, çocukların sağlıklı kişilik gelişimlerinde onlara kazandırılmaya çalışılan değerlerin önemi, var olan kuramsal ve deneysel araştırmaları inceleyerek bu konuda özgün bir görüş geliştirmeye çalışılmıştır.

Toplumda temel ahlaki değerlerde hızlı bir çöküş, yozlaşma ve değerlerden uzaklaşma yaşanmaktadır. Bu durum, Kırgız yazar Cengiz Aytmatov (1985)'un "*Gün Uzar Yüzyıl Olur*" adlı eserinde değindiği gibi, "*mankurtlaştırılmış bireylerin*" (belleği temizlenmiş, boşaltılmış, amaçsız, hedefsiz) yetişmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda da kendisine ve içinde yaşadığı topluma saygısı olmayan, öz değerlerine yabancılaşmış, psikolojik sorunlu, bunalımlı, şiddete meyilli, tahammülsüz, gelecekte ümidini kesmiş bireylerin sayısı gittikçe artmaktadır. Yaşadığımız dünyada, sadece çok bilen bireylere değil, daha ahlaki ve insani değerlere sahip yüksek karakterli bireylere ihtiyaç vardır. Bireyin hayatında başarılı olabilmesi için, mesleki ve teknik bilginin yanında, toplum hayatına uyum sağlayabilme ve katkıda bulunmak için gerekli sorumluluk, başkalarına saygı ve yardımlaşma gibi değerlere de ihtiyacı vardır (Şişman, 2010; Erkan, 2003).

1. GİRİŞ

Psikolojide değerler, bireyin bilişsel dünyasında merkezi bir role sahip bir unsur olarak bireyin, duyguları, algılan, tutumları, güdüleri, inançları, olaylara bakış açıları, değerlendirme biçimleri, toplumun norm ve beklentileri ile birleşerek bir bütün halinde varlık gösterir.

Değer, tutum ve davranışlar birbirine bağlı olup bir bütün halinde, bireyin psikolojik dünyasını etkilemektedir. Davranış kazanmada, değerler ve tutumlar öncelikli olup, merkezi bir role sahiptir. Değerler değişmediği sürece, bireyin tutum ve davranışları da değişmemektedir. Değerler değiştiğinde buna bağlı olarak, tutum ve davranışlarında değiştiğini söyleyebiliriz (Silah, 1998; akt: Cebeci, 2005). Değer, bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca tekabül etmektedir (Dilmaç, 2002).

Hayatın anlamlı yaşanmasında "*ahlaki ve insani değerler*" bireye olumlu hedefler gösterir. Bireyin kişilik sahibi olması, ancak değerleri kazanarak onları kişiliğinin bir parçası haline getirmesi ile mümkündür. Değerler ruhla kavranır ve özümсенir. Dolayısı ile insanın iç dünyasında mevcut olan, ahlaki değer yoksunluğu bireyi ahlaki bunalıma sürüklemektedir. Hayatın anlam ve yüceliği ancak değerleri kavramakla sağlanabilir (Kılıoğlu, 1988). Bu noktada din, değerlerin en önemli kaynağı, en üstün ilkesi, tüm insani ve evrensel değerlerin teşvikçisi ve koruyucusu olup nihai hedefi, "*insanı uygun bir ahlak ve karakterle donatmak, olgun ve yetkin bir kişilik modeli inşasına rehberlik yapmak*"tır (Hökelekli, 2011).

2. DEĞER KAVRAMI:

Literatürdeki en yaygın tanımı ile değerler, "*arzu edilen, kişilerin hayatlarına klavuzluk eden, önem dereceleri farklı, durum ötesi hedefler*"dir (Schwartz, 1992; Rokeach, 1973; Kluckhn, 1951; akt: Mehmetoğlu ve Mehmetoğlu, 2006). TDK'ya göre değer, "*bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık*" şeklinde tanımlanmıştır. Şirin (1986)'e göre ise değer, "*belli bir durum veya şartlara bağlı kalmaksızın arzu edilen, yararlı görülen ve beğenilen şeyleri gösteren kıstaslar*"dır.

Değerler insanların iyiyi, doğruyu, güzeli ve çirkinini tanımlamak için ortaya koydukları standartlardır. Bireyin gerçekleştirilmesi gereken ve eylemlerini düzenleyen bir organa ihtiyaç vardır.

2.1. Ahlak:

Kant'a göre ahlak, insanlarda, doğal ve evrensel olarak bulunan ortak bir niteliktir. Pieper (1999)'a göre, "İnsanın insanca yaşamasına yardımcı olan ve yaşamla doğrudan ilgili olup, her dönemde eğitimin amacı ve konusu olarak varlığını sürdürmüştür. Güngör (2000)'e göre ahlak, "başkalarının bizden beklediği, bizim başkalarından beklediğimiz davranışlar bütünü"dür.

Ashley (2000)'e göre, bir eylemin ahlaki olabilmesi ve ahlaki bir nitelik kazanabilmesi için, "*sevgiye, adalete ve cesarete dayanması*" gerekir. Güngör (2010)'e göre ahlak, "*bir öğrenme hadisesi*"dir. İnsanlar arasında iyi münasebetlerin yürümesini ve gelişmesini sağlayan bir sistemdir. Ona göre ahlak normlarla desteklenmelidir ve eğitim sistemiyle çelişmemelidir.

İnsanın mutlu olması, sevgi, sevinç ve umut duyguları ile dolu olmasına bağlıdır. Mutluluk insana haz veren bir duygulanım durumudur. Bu durumun tersi olan kaygı, korku, stres ve korkular ise bireyin önce ruh sağlığını, sonra da beden sağlığını bozmaktadır (Mehmetoğlu ve Mehmetoğlu, 2006). Selçuk (2003)'e göre, insan gelişiminin "duyuşsal, bilişsel ve psiko-motor" olmak üzere üç yönü olup, ahlaki gelişim, duygusal gelişimin bir boyutunu oluşturur.

2.2. Vicdan:

TDK'ya göre vicdan, "*Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç*"tür. Bireyin ahlakında asıl önemli role sahip olan, ahlakla ilgili duygularıdır. İşte burada vicdan devreye girmektedir. Vicdan, bireydeki ahlaki bilincin merkezidir. Vicdan, bireylerin doğruyu yanlıştan ayırmalarını sağlayan fikirler, tutumlar ve iç denetim araçları ile görev ve sorumlulukları anlamaya yarayan fikirlerin oluşturduğu bir sistemdir (Zulliger, 1997). Vicdan, düşünce ve duygularla alınan terbiyenin bireyde meydana getirdiği bir ruh ölçüsü olarak kabul edilir. Çocuklar ortalama sekiz yaşına kadar, dünyayı kendileri ile olan münasebetlerine göre idrak ederler. Bu yüzden küçük çocuklarda

vicdandan söz edemeyiz. Vicdan ancak belli bir olgunluk seviyesine ulaşmakla mümkündür (Güngör, 2000).

2.3. Değerlerin İşlevi:

Değerler; kendisiyle ve çevresiyle barışık, mutlu, üretken, sorumlu, enerjik, iyi bir birey ve iyi bir insan yetiştirme de önemli bir işlevlere sahiptirler. Ne olduğumuzu ve nasıl olmamız gerektiğini bize hatırlatır. Çalışkur (2010)'a göre, değerlerin duygusal ve bilişsel yönleri hayatımızda bir arada işlev görmektedir. Değerler hayata anlam verip, insanı hayata bağlar ve onu yüceltir. Hem kişide gelişir ve hem de kişiyi geliştirir (Tozlu, 2003). Değerlerin bireysel ve toplumsal yaşamda çok büyük bir rolü vardır (Özkalp, 2003). Değerler toplumu ayakta tutan temel dinamiklerdir. Demokrasi ile yönetilen bir ülkede, öncelikle demokratik değerlerin öğretilmesine ihtiyaç vardır (Akbaş, 2008).

2.4. Değerlerin özellikleri:

- 1 -İnsan ve toplum hayatını anlamlı, düzenli yaşanabilir kılarlar.
- 2-Bireyin kişiliğini (şahsiyetini) şahsiyetini şekillendirirler.
- 3-İnsanların motivasyonunu artırır ve insanları cesaretlendirirler.
- 4-İnsanların zorluklara karşı dirençlerini artırır. (Psikolojik dayanıklılık).
- 5-Birlik, beraberlik ve dayanışmayı sağlarlar.
- 6-Bireyin sosyal rollerini seçmesinde bireye yardımcı olur.
- 7-Sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır.
- 8-Bireylerin dikkatini, istenilir, önemli ve yararlı kültür nesnelere üzerinde odaklaşmasını sağlarlar.
- 9- İçten bir güç olarak bireysel davranışları etkiler.
- 10-İnsan kişiliğinin çeşitli boyutlarını (duygusal, sosyal, psikolojik, etik, estetik vs) içerir (Altın, 2010; Deveci ve Ay, 2009, Tezcan, 1995; Hökelekli, 2011).

2.5. Değer ve Kişilik İlişkisi:

Bireyin kişilik gelişiminin temelleri büyük oranda 0-5 yaş döneminde şekillendiği bilinmektedir. Bunun için bireylerin sağlam bir kişilik ve karakter yapılımasında değerlerin çok önemli bir yeri vardır. Ahlaki değerlerin kazanılması, çocuğun ruhsal gelişmesi, kişiliğin oluşumu ve bilişsel gelişimi ile sıkı sıkıya ilişkilidir (Dilmaç, 1999). Değerler bireylerin düşünce, duygu ve davranışlarına yön vermekte ve sonuçta da onların kendilerine özgü kişiliklerini oluşturmaktadır. Değerler bir toplumun çimentosudurlar. Çünkü, sağlıklı toplumun temellerini, sağlıklı bireyler oluşturur. Sağlıklı bireylerden sağlıklı aileler ve sağlıklı ailelerden de sağlıklı toplum ve sağlıklı milletler oluşur. Toplumların huzur, mutluluk ve barış içerisinde yaşaması ve geleceğe güvenle bakmasında değerler çok önemli fonksiyon üstlenirler. Aydın (2003), ahlak ile kişilik ilişkisini, *"insanın kendisi de dahil olmak üzere, evrendeki tüm varlıklara karşı, vazifesini yerine getirmesi için, sahip olması gereken özelliklerin tümü "* olarak görmektedir.

Kişilik gelişimini etkileyen 2 faktör vardır:

1- Soyaçekim (irsi vesayet):

2- Çevre: 3 şekilde ele alınır:

a)Doğum öncesi çevre

b) Doğum sırası çevre

c)Doğum sonrası çevre: Aile ve toplum çevresi. Ahlaki değerlerin kazılmasında ve kazandırılmasında en önemli fonksiyonu sosyal çevre oynamaktadır. (Güngör, 2010). "Kendisini bilmek" ve "kendini tanımak" değerlerin başı ve sonudur. Bir toplumda, değerler sarsılır ve önemini yitirirse, çocuk ve gençlerden sağlam bir kişilik geliştirmeleri beklenemez. Bireyin ve toplumun **ruh** sağlığı ciddi anlamda tehlikeye düşer. Ünlü Fransız Sosyolog, E. Durkheim (1897) "İntihar" **adlı** eserinde, bu durumu "anomi" (yozlaşma) olarak ifade etmektedir. Böyle bir toplum yapısında **da** intiharlar artmaktadır.

Smith (1969)'a göre değerler, kişilik örgütünün içinde genellikle merkezi bir role sahip **olup** ben'i oluşturan aşamalardan biridir. Bir çocuk kişiliğe sahip olmadan önce değerleriyle doğrudan **bir** ilişkisi yoktur. Çocuk dili kazandıkça, sosyal dünyadan gelen ham malzemeler çocuğun **kendi** değerleriyle yapılandırılır.

Günümüzde küreleşme bireyleri, kültürleri ve toplumları derinden etkileyerek, "*Tüketim kültürünü*" ve "*Hedonizmi*" (hazcılığı) ön planda tutan yeni bir Narsit insan modeli ortaya çıkarmıştır. Günümüz Narsist insanın bazı özellikleri şunlardır:

-Bireycidir (egoisttir).

-Kendini beğenir.

-Günlük mutluluk ve çıkarları peşinde koşar.

-Vaktinin büyük bir kısmını sanal alemde geçirir.

-Gerçek sevgiden mahrumdur

-Bağlılık duyguları zayıftır.

-Geçmiş ve geleceğe ilgi duymaz

-Her yolu mubah görür.

-İsteklerinde sınır tanımaz.

-Suçluluk duygusu duymaz.

-Cinselliği ve cinsel yönünü ön planda tutan

-İçerisinde sürekli bir boşluk yaşar.

-Kendi değerlerini sahip oldukları ile bir tutar.

-Tüketim çılgınlığına kendini kaptırmış bireylerdir (Bozkurt, 2000; akt: Hökelekli, 2011).

2.6. Değerlerin Nasıl Kazandırılacağı:

Günümüzde değerlerin nasıl kazandırılacağı tartışılan sorunların başında gelmektedir. Öğretim yöntemlerini saf duyuşsal ve ya da saf bilişsel şeklinde ayırmak mümkün olmadığından, değerlerin kazandırılmasında farklı teknikler kullanılabilir. Bunun için, "öğrencinin kendi değerlerinin farkına varmasını sağlama, değer açıklama, telkin yöntemi, rol oynama, alıntılama, panel ve münazara, küçük ve büyük grup tartışmaları, konferans, gösteri, smülasyon, alan gezisi, örnek olay, gösterip yaptırma, drama, eğitsel oyunlar, dönüt sağlama gibi yöntemler kullanılabilir (Bacanlı, 1999; Lovat ve Toomey, 2009).

BİR DEĞER ETKİNLİĞİ ÖRNEĞİ:

3. SINIF - 4.ETKİNLİK

Etkinliğin Adı: SORUMLULUK SAHİBİYİM

Sınıf: 3. sınıf

Yeterlik Alanı: Okula ve Çevreye Uyum

Kazanım: Sorumluluklarım yerine getirmemenin sonuçlarını fark eder. (Kazanım Numarası -8-)

Öğrenci Sayısı: Tüm Sınıf

Süre: 40 Dakika

Ortam: Sınıf

Sınıf Düzeni Oturma Düzeni

Araç-Gereç: -

Süreç:

1. Öğretmen öğrencilere "evde, sokakta ve okulda yerine getirmeniz gereken sorumluluklarınız nelerdir?" sorusunu yöneltmek grup etkileşimini başlatır.
2. Öğrenciler tarafından belirlenen sorumluluklar tahtaya yazılır.
3. Öğretmen, belirlenen sorumluluklar yerine getirilmezse neler olabileceğini öğrencilere sorar ve cevaplamalarını ister.

Örnek:

- * Ödevlerimi yapmazsam . . . . . olur.
- * Ders araç gereçlerimi yanımda bulundurmazsam . . . . . olur.
- * Okula zamanında gelmezsem . . . . . olur.
- * Yatağımı toplamazsam . . . . . olur.

- * Küçük kardeşimin bakımına yardımcı olmazsam . . . . olur.
- * Sofra kurulmasına yardım etmezsem . . . . . olur.
- * Sokağımızı temiz tutmazsam . . . . . olur.
- * Çocuk bahçesindeki salıncaklara zarar verirsem olur.
- * Sokaktaki ağaçlara zarar verirsem . . . . . olur.

4. Aşağıdakilere benzer sorularla grup etkileşimi devam eder.

- . Sorumluluklarınız arasında yerine getirmedikleriniz var mı? Hangileri? Niçin?
- . Sorumluluklarınızı yerine getirmediğinizde sonuçlar neler olabilir?

5. Sorumlulukları yerine getirmenin önemi ve gerekliliği vurgulanarak etkinlik sonlandırılır (MEB, 2007).

Değerlendirme: .....

3. Sonuç

Bir toplumun geleceği, iyi yetişmiş, yetenekli, donanımlı ve sağlam karakterli ve kişilik sahibi gençlerin varlığı ile mümkündür. Bunun için çocuk ve gençlerimizi akademik olduğu kadar, ahlak ve karakter yönlerinden de iyi yetiştirmeye özen daima göstermeliyiz. Çocukların kişilik gelişimlerinde onlara kazandırılan insani ve ahlaki değerlerin önemi şüphesiz önemli bir etkiye sahiptir. Yapılan kuramsal ve deneysel araştırmalarında bu düşüncüyü desteklediği görülmektedir. Sonuçta, kazandırılan ahlaki ve insani değerlerle, çocukların sorumluluk almalarında bir artış olduğu, sahip oldukları değerlere sahip çıktıkları, kendileriyle ve çevreleriyle barışık oldukları, öz-saygılarının arttığı, kendisine ve çevresine dürüst, saygılı ve hoşgörülü davrandıkları gözlenmiştir.

4. Tartışma

Cebeci (2005) "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ahlaki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi" adlı araştırmasının sonucuna göre, *"davranışlarında dini inançların etkisinin olduğu, ahlaki yönden tv ve arkadaşlarından olumsuz yönde etkilendikleri, din kültürü derinse ilgi duyan öğrencilerin ahlaki değer kazanımlarının daha yüksek çıktığı"* sonucu elde edilmiştir.

Dilmaç (2007). Bir Grup Fen-Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması" konulu çalışmasında, Deney grubu öğrencilerine 14 oturum süresince verilen "değerler eğitimi" programının sonunda, *"sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, dürüstlük hoşgörü vb"* kazanımların deney grubundaki öğrencilerin lehinde anlamlı olduğu sonuca ulaşmıştır.

Demirhan-İscan ve Senemoğlu (2009) "İlköğretim 4. sınıf Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği" konulu çalışmasında, "değer eğitimi programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin değerlere ilişkin bilişsel davranışları kazanma düzeyleri kontrol grubu öğrencilerinden anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur ve gerçekleştirilen görüşmelerde kontrol grubu öğrencilerine göre değerlerin özelliklerini yansıtan daha fazla ifade kullandıkları" sonucunu elde etmişlerdir.